

Cselényi István Gábor

A karácsonyi kánon a magyar görög katolikus liturgiából

Ha most kánonról beszélünk, ne gondoljunk készletetett szövegek egymásra hömpölygő áradatából előálló kórusműre. Sokkal inkább a szentírástudományból ismert „kánon” fogalma kívánczik ide. A kánon: *zsinórmérték*, így az Isten szavának elismert bibliai könyvek jegyzéke, s ugyanígy az eucharisztikus liturgiában a *mise kánonja* a liturgia súlyponti része, ti. az utolsó vacsora emlékének felidézése. A bizánci liturgia ennek analógiájára építi ki az utrenye (a reggeli zsolozsma) központi részét, az *utrenyei kánont*, amely azonban nem az újszövetség csúcs-eseményét, Krisztus áldozatát idézi fel, hanem az *egész üdvösségtörténet rövid összefoglalása*, Isten nagy, szabadító tetteinek summája. Már ez az egyetlen liturgikus elem is jelzi, mennyire *biblikus* a liturgia minden apró mozzanata, s hogy mi is az az *üdv történeti látásmód*, ami a görög liturgiát olyannyira átjárja.

Cselényi István Gábor görög katolikus teológiai tanár (Nyíregyháza).

A kánon eredetileg kilenc részből összetevődő szöveg- és énekfűzér. Ez nem más, mint kilenc (nyolc ó- és egy újszövetségi) szentírási *textus*, *óda*, amely Isten szabadító tetteinek végigkövetése (nincs most módunk a konkrét lelőhelyek közreadására); mindegyiket egy-egy *irmosz* követ, ti. összekötő ének, amely átvezet a bibliai helytől a konkrét ünnep, megünnepelelnivaló körébe, s ezt további *tropárok*, énekstrófák követik. Mai hazai énekrendünkben rendszerint már csak az *irmoszok* alkotják a kánonokat, ezek közül is a 2. irmosz csupán nagybőjtben jelenik meg. A 2. óda vagy irmosz elhagyásának a keleti szemlélet teológiai tartalmat adott: ez maga is az *apofatikus* (*‘Istenről tagadó megfogalmazásban beszélő’ A szerk.*) *teológia* megnyilvánulása: a nyelv igazán képtelen az isteni titkokat szóba önteni. Teljes gazdagságában csak *Krétai Szent András bűnbánati nagykánonját* szoktuk énekelni nagybőjt 5. szerdáján, s főleg a húsvéti, ún. *Damaszkuszi-kánont*, amelyet híveink is jól ismernek.

Minden hangnak (vö. Oktoéch), minden ünnepnek, szinte minden szentnek megvan Keleten a maga kánonja, hiszen a nap megszentelési körén belül az ún. órák, a vecsernye, az utrenye, a liturgia állandó istentiszteleti elemeknek számítanak, tehát elkerülhetetlen „saját kánon” vagy legalább típusok (apostol, vértanú, szentéletű atya stb.) szerinti kánon beállítása. Nagyobb időszakot átfogó kánonok is vannak, ezeket *katavásziáknak* nevezzük. A karácsonyi kánon egyúttal *karácsony előbőjtjének* (vö. advent) *katavásziája*, időszakos éneke, ami azt jelenti, hogy már hetekkel karácsony előtt kezdjük énekelni s csak vízkeresztkor veszünk tőle búcsút.

A *karácsonyi kánon* vagy katavászia mindazt magába foglalja, amit a kánonokról elmondunk. Nem más, mint a *Krisztusra mutató üdötörténeti gondolkodásmód* összefoglalása. Pontosan megfelel ez annak a szemléletnek, ahogyan pl. *Szent Máté* dolgozik, amikor gyermekésgtörténetében mindig ószövetségi előzményekkel – próféciákkal, párhuzamokkal, ún. tiposzokkal (ld. Mózes és Krisztus párhuzama) igazolja, hogy az ígéretek Krisztusban teljeseznek be. Sajátos, *bibliahiú hihetőségi rendszerré* áll tehát mindez össze, amely ígélet és beteljesedés feszültségi ívére épül.

Ugyanakkor a liturgia teremtő erejére jellemző, hogy – épp itt, az év egyik csúcán, a megtestesülés ünnepén – képes *átlépni saját korlátait*. Érdemes lenne végigkövetni, hogy a kánonok szokásos ódái, textusai hogyan *módosulnak* ezen az ünnepen. Az 1. irmosz nem utal a kivonulás eseményére, a 3. nem idézi Mózes hálaénekét vagy a 4. irmosz Hannáét, hiszen most már új, végérvényes nagy eseményről van szó, *Isten földreszállásáról*, ami egyszerűen átlépi, fölülmúlja az előzményeket. Viszont következetesen megmaradnak azok a képek, sőt textusok, amelyek a *megtestesülés előképei*: Izaiás jövendölése a „nagy szövetség békeosztó angyalá”-ról (5. irmosz), Jónásról (6. irmosz) vagy a babiloni ifjakról (7–8. irmosz), akiknek a története Krisztus fogantatásának előképe. A 9. irmosz máskor Mária Magnificat-jára épül, most egyszerűen azokat az ésszel fel nem fogható ellentétpárokat, paradoxonokat sorakoztatja föl, amelyek mindennél jobban jelzik *karácsony titkának végtelen mélységét*.

A karácsonyi kánon ismeretlen keleti énekszerző műve, legalább másfélezer éves. Dallama szinte országonként más-más, a mi változatunk *Kárpátaljáról származik*, tökéletesen megfelel az 1. hang előírásainak, tehát dór dallamú, ami természetesen nem a mai értelemben vett dórt jelenti, csupán azt, hogy azon a bizonyos tetrachord-soron az első lépcsőfokra zár a dallam. Az egyes irmoszok kis változtatásokkal ugyanazt az ívet futják be. Kánonunk a maga magasra felszökő, majd elcsendesülő hullámaival a megtestesülő, megdicsőülő és a világgal megbékélő Isten, az *Emmánuel*, a Velünk Lévo Isten útját követi. (Most csak a záró tételt közöljük.)

1. hang: KRISZTUS SZÜLETIK, dicsőítsétek, / Krisztus a mennyből jó, ünnepeljétek, / Krisztus a földön, büszkélkedjétek, / énekeljétek az Úrnak, minden föld, / és magasztaljátok őt, ó, népek, / mert ő megdicsőítettet!

III. Az Atyától öröktőlfogva született Fiúnak / és az utóbbi időben / a Szűztől szeplőtelenül megtestesült Krisztus Istennek / örvendve kiáltjuk: / Ki hatalmunkat fölemeléd, / szent vagy te, mi Urunk!

IV. Jessze törzséből fölsarjadt vessző / s annak virága, Krisztus, a Szűztől születél, / a megárnýekolt dicséretes hegyből; / ki eljöttél mint testnélküli Isten, / hogy megtestesülj a Szeplőtelenből, / dicsőség a te erődnek, Uram!

V. Ki a békesség Istene / és az irgalmasság Atyja vagy, / leküldted nekünk a nagy szövetség békeosztó angyalát, / ki által az istenismeret világosságára megtanítottunk. / Azért éjjel virrasztva / dicsőítünk téged, Ember-szerető!

VI. Jónást a tengeri szörny gyomra sértetlenül adta vissza, / az Istenige a Szűz méhét is épségben megőrizte; / mert aki nem volt alávetve a romlásnak, / az saját szülőanyját is / sértetlenül tartá meg.

VII. A vallásosan nevelt ifjak, / a gonosz zsarnok parancsát megvetvén, / a tüzes kemencétől sem rettentek vissza, / hanem a lángok közt állva lelkesülten énekelték: / Áldott vagy te, atyáinknak Isten!

VIII. A harmatozó kemence természetfölötti csodát ábrázolt elő, / mert miként az nem hamvasztotta el a belévetett ifjakat, / úgy meg nem égett a Szűz méhe sem / az Istenség befogadott tüzétől. / Azért énekelve kiáltunk: / Áldja az Urat minden teremtmény / és magasztalja őt mindörökké!

IX. Különös és dicsőséges titkot látok: / mennyet és istállót, / királyi széket és Szűzet, / jászolt, melyben a befogadhatatlan Krisztus Isten nyugovék, / kit énekekben magasztalunk.

Kü- lö- nös és di- cső- sé- ges tit- kot lá- tok:

mennyet és is- tál- lót, ki- rá- lyi szé- ket

és Szü- zet, já- szolt, mely- ben a be- fo- gad-

ha- tat- lan Krisz- tus Is- ten nyu- go- vék, kit

é- ne- kek- ben ma- gasz- ta- lunk.

s magi
gnificat
Dicit
sic ymb
uidebitis
io i laud
minus
is aut

pinguit redemptio
ihrlm eite Rex tu
adorauerit que die
a tae de quo iohes
no erit finis alla
uente adorem
ctu ego hodie get

Kéziratlap az Isztambuli Antifonáléból